<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

રાજેન્દ્ર ભગવાનજી ઉમરાનિયા

વી.

ગુજરાત રાજ્ય

(ક્રીમીનલ અપીલ નંબર ૨૪૮૧–૨૪૮૨ ઓફ ૨૦૨૪)

૦૯ મે ૨૦૨૪

[જે. બી. પારડીવાલા અને મનોજ મિશ્રા, ન્યાયમૂર્તી શ્રીઓ]

વિચારણા માટે મુદ્દો

અહીં સામાવાળા સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને તેમને પાંચ વર્ષની સખત કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી.જો કે, ઉચ્ચ અદાલતે પાંચ વર્ષની સજા ઘટાડીને ચાર વર્ષ કરી હતી અને વધુમાં જણાવ્યું હતું કે જો સામાવાળામાંથી દરેક દ્વારા ૨.૫ લાખ ચૂકવવામાં આવે છે, તો સામાવાળાને ચાર વર્ષની સજા પણ ભોગવવાની જરૂર નથી.વિચારણા માટે પ્રશ્ન એ છે કે શું હાઈકોર્ટ દ્વારા

અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા કાયદા અનુસાર હોવાનું કહી શકાય.

હેડનોટ્સ

દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ –કલમ ૩૫૭–વળતર ચૂકવવાનો આદેશ–ઉચ્ચ અદાલત આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે સામાવાળાની સજાને સમર્થન આપ્યું અને સજાને પાંચ વર્ષથી ઘટાડીને ચાર વર્ષ કરી–ઉચ્ચ અદાલત આરોપી વ્યક્તિઓને વળતર ચૂકવવા માટે કહીને સજાના આદેશને વધુ હળવો કર્યો–ચોકસાઈઃ

ઠરાવ્યુઃ કલમ ૩૫૭ની જોગવાઈ પ્રકૃતિમાં પીડિત કેન્દ્રિત છે–તેને દોષિત અથવા પસાર કરવામાં આવેલી સજા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી–ધ્યાન ફક્ત પીડિત પર જ છે–પીડિત વળતરનો ઉદ્દેશ જે ગુના દ્વારા કોઈ નુકસાન અથવા ઈજા થઈ છે તેનું પુનર્વસન કરવાનો છે–પીડિત વળતરની ચુકવણી આરોપી પર લાદવામાં આવેલી સજાને ઘટાડવા માટે વિચારણા અથવા આધાર ન હોઈ શકે કારણ કે પીડિત વળતર એ શિક્ષાત્મક પગલું નથી અને માત્ર પ્રકૃતિમાં અવેજી છે અને આમ, પસાર કરવામાં આવેલી સજા સાથે કોઈ સંબંધ નથી જે પ્રકૃતિમાં શિક્ષાત્મક છે–કલમ ૩૫૭ માં ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દો "કોઈપણ નુકસાન અથવા ઈજા" સ્પષ્ટપણે તે સૂચવે છે કે ચૂકવવાનું વળતર નક્કી કરવા માટેનું એકમાત્ર પરિબળ ગુનાના પરિણામે ભોગ બનનારની ખોટ અથવા ઈજા છે, અને તેને પસાર કરવામાં આવેલી સજા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી–કલમ ૩૫૭ નો હેતુ

પીડિતાને ખાતરી આપવાનો છે કે તે/તેણી ફોજદારી ન્યાય વ્યવસ્થામાં ભૂલી નથી–જો વળતરની ચુકવણી સજા ઘટાડવા માટે વિચારણા બની જાય, તો તે ફોજદારી ન્યાય વહીવટ પર વિનાશક અસર કરશે–તેના પરિણામે ગુનેગારો પૈસાથી ભરેલા પર્સ સાથે ન્યાયમાંથી તેમનો રસ્તો ખરીદી લેશે, ફોજદારી કાર્યવાહીના હેતુને હરાવી દેશે–આમ, ઉચ્ચ અદાલતે એકવાર દોષિત ઠેરવ્યો અને ખાતરી આપી હતી. ચાર વર્ષની સજા આપવામાં આવી હોય તો તેના બદલામાં વળતરનો આદેશ આપીને તેમાં ઘટાડો કરી શકાયો ન હોત.[પરિચ્છેદ ૨૧,૨૩,૨૪,૨૬]

વળતર–પીડિત વળતરનો વિચાર–પીડિતવિજ્ઞાનનો સિદ્ધાંતઃ

યોજાયો હતોઃપીડિત વળતરનો વિચાર પીડિતવિજ્ઞાનના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે જે કઠોર વાસ્તવિકતાને માન્યતા આપે છે કે પીડિતો કમનસીબે ફોજદારી ન્યાય વિતરણ પ્રણાલીમાં ભૂલાઇ ગયેલા લોકો છે–પીડિતો સૌથી વધુ પિડીત છે–પીડિતોનો પરિવાર ખાસ કરીને મૃત્યુ અને ગંભીર શારીરિક ઇજાઓના કિસ્સામાં બરબાદ થાય છે–આ પ્રતિષ્ઠા ગુમાવવા, અપમાન વગેરે જેવા પરિબળો સિવાય છે–પીડિતવિજ્ઞાનનો સિદ્ધાંત તેનું નિવારણ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે અને પીડિતના પરિવાર પર ગુનાની અસરને ધ્યાનમાં લેવા માટે ફોજદારી ન્યાય વહીવટ પ્રણાલીના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે, તેમ છતાં માનવ જીવનને પુનઃસ્થાપિત કરી શકાતું નથી પરંતુ નાણાકીય વળતર ઓછામાં ઓછું થોડી

રાહત આપશે. .[પરિચ્છેદ ૨૨]

કેસ લો દર્શાવેલ છે

અંકુશ શિવાજી ગાયકવાડ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [૨૦૧૩] ૮ એસસીઆર ૮૬૩:(૨૦૧૩) ૬ એસ. સી. સી. ૭૭૦; મારુ રામ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય [૧૯૮૧] ૧ એસ. સી. આર. ૧૧૯૬:(૧૯૮૧) ૧ એસ. સી. સી. ૧૦૭; હરિ સિંહ વિરુદ્ધ સુખબીર સિંહ અને અન્યો [૧૯૮૮] સપ.૨ એસસીઆર ૫૭૧:(૧૯૮૮) ૪ એસ. સી. સી. ૫૫૧–ઉલ્લેખિત.

કાયદાઓની યાદી

દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩; દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦.

મુખ્ય શબ્દોની યાદી

વળતર ચૂકવવાનો આદેશ; પીડિત વળતર; ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૩૫૭; સજામાં ઘટાડો; વળતરનો આદેશ આપીને સજાના ક્રમમાં ઘટાડો; પીડિત વળતરનો વિચાર; પીડિતવિજ્ઞાનનો સિદ્ધાંત; ફોજદારી ન્યાય વહીવટ; નાણાકીય વળતર.

કેસ ઉદ્ભવ થાય છે

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શનઃ **ક્રીમીનલ અપીલ નંબર ૨૪૮૧–૨૪૮૨ ઓફ**

૨૦૨૪.

૨૦૧૪ના સી. આર. એલ. એ. નંબર ૯૬૦ અને ૧૩૩૦માં ગુજરાત હાઈકોર્ટના ન્યાયિક અદાલતના ૨૯.૧૦.૨૦૧૫ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી

પક્ષો તરફે ઉપસ્થિત

હરિન પી. રાવલ, સિનિયર એડ., પ્રદ્યુમ્ન ગોહિલ, પૂર્વિશ જીતેન્દ્ર મલકાન, વિકાસ સિંહ, સુશ્રી રાનુ પુરોહિત, અલાપતિ સાહિત્ય કૃષ્ણ, ઋષભ એન. કાપડિયા, મોહિત પ્રસાદ, સિદ્ધાર્થ સિંહ, ઋત્વિક ભનોટ, સુશ્રી શ્રેષ્ઠ નારાયણ, સુશ્રી ઉર્મી એચ. રાવલ, સુશ્રી શ્રેયા ભંસાલ, સુશ્રી સ્વાતિ ઘિલ્ડિયાલ, સુશ્રી દેવયાની ભટ્ટ, સુશ્રી સૃજના સુમન મુંડ, એડ.હાજર પક્ષો તરફે.

સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો/આદેશ

<u>ઓર્ડર</u>

૧. પરવાનગી આપવામાં આવી

૨. બંને શીર્ષકવાળી અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ સમાન હોવાથી, પક્ષો પણ સમાન છે અને પડકાર હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા સ્વ–

સમાન ચુકાદા અને આદેશને પણ છે, જેને સમાન રીતે સુનાવણી માટે લેવામાં આવ્યા હતા અને આ સંયુકત આદેશ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૩. આ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરનાર મૂળ પ્રથમ માહિતી આપનાર (ફરિયાદી) છે.અપીલકર્તાએ સુરેન્દ્રનગર સિટી પોલીસ સ્ટેશનમાં **ભારતીય દંડ સંહિતા**[1] ૧ની કલમ ૧૪૭,૧૪૮,૧૪૯,૪૨૭,૩૨૩,૩૨૫,૫૦૬ (૨), ૩૮૪ અને ગુજરાત પોલીસ અધિનિયમ ની કલમ ૧૩૫ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નંબર I–૧૭૯/૨૦૧૨ દાખલ કર્યો હતો. કુલ પાંચ આરોપીઓ સામે એફઆઈઆર નોંધવામાં આવી હતી.

૪. આ અદાલત સમક્ષ સામાવાળા અનુક્રમે મૂળ આરોપી નંબર ૧ અને ૨ છે. પાંચમાંથી બે આરોપીઓના નામ એફઆઈઆરમાં હતા, જ્યારે ત્રણના નામ નહોતા. અહીં સામાવાળા પર આખરે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૧૪૭,૧૪૮,૧૪૯,૩૨૯,૩૮૪,૩૮૭,૪૨૭,૫૦૬ (૨), ૩૨૩ અને ૩૨૫ અને બોમ્બે પોલીસ અધિનિયમ ની કલમ ૧૩૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી.

૫. અહીં સામાવાળાને સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને તેમને પાંચ વર્ષની

---

1 આઇ.પી.સી.

સખત કેદની સજા અને દરેકને ૩.ટ્રાયલ કોર્ટે સામાવાળાને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૨૩ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે પણ દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને ગુજરાત પોલીસ અધિનિયમ ની કલમ ૧૩૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે તેમને એક વર્ષની સખત કેદ અને ૩.૧૦૦૦/– ના દંડ ની સજા સંભળાવી હતી અને

૬. મૂળ આરોપી નંબર ૩,૪ અને ૫, જેમના નામ એફ. આઈ. આર. માં ન હતા, તેમને ટ્રાયલ કોર્ટે નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા.

૭. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને દોષિત ઠેરવવાના આદેશ સામે, અહીં સામાવાળા હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલમાં ગયા હતા.

૮. આ અદાલત સમક્ષ બે અપીલ જેવી કે૨૦૧૪ની ફોજદારી અપીલ (વૃદ્ધિ માટે) નંબર ૯૦૬ અને ૨૦૧૪ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૧૩૩૦માંથી ઉદ્ભવે છે.

૨

૯. આ બે અપીલ, એટલે કે અનુક્રમે ૨૦૧૪ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૯૦૬ અને ૨૦૧૪ની ૧૩૩૦, અહીં અપીલકર્તા દ્વારા પસંદ કરવામાં આવી હતી, જેમાંની એક મૂળ આરોપી નંબર ૩થી પની વાત છે ત્યાં સુધી સજામાં વધારો કરવા માટે અને નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશ સામે સંબંધિત અપીલ છે.આ

તબક્કે એવું કહેવું અયોગ્ય ન હોઈ શકે કે મૂળ ગુનેગારો તરીકે સામાવાળાએ પણ દોષિત ઠેરવવા અને સજાના આદેશ સામે અનુક્રમે ૨૦૧૪ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૭૨૩ અને ૨૦૧૪ની ૭૩૩ને પસંદ કરી હતી.

૧૦. ઉચ્ચ અદાલત તમામ પાંચ અપીલમાં સુનાવણી કરી હતી, જેમાં બે અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી, બે સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી અને પાંચમી અપીલ ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી.ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા મૂળ આરોપી નંબર ૩ થી ૫ સામે નિર્દોષ જાહેર કરવાની અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી.ઉચ્ચ અદાલત એક સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા તમામ પાંચ અપીલોનો નિકાલ કર્યો હતો.હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને આદેશનો કાર્યકારી ભાગ આ રીતે વાંચે છેઃ

> "(એ) સેશન્સ કેસ નં.૧૪/૨૦૧૩ માં સુરેન્દ્રનગરના વિદ્વાન સેશન્સ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને આદેશમાં માત્ર તે હદ સુધી ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે કે જે મૂળ આરોપી નં.૧ & ૨ યુ/એસની માન્યતા માટે.૩૨૫ દંડ અને ડિફોલ્ટ સજા સંબંધિત આદેશમાં ખલેલ પહોંચાડ્યા વિના આઈ. પી. સી. ને પાંચ વર્ષથી ઘટાડીને ચાર વર્ષ કરવામાં આવી છે.બાકીનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ યથાવત રહે છે.

(બી) અંકુશ શિવાજી ગાયકવાડ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૨૦૧૩ (૬) એસ. સી. સી. ૭૭૦ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા રજૂ કરાયેલા સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં લેતા અને વિદ્વાન વકીલ શ્રી હૃદય બુચ દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતી કે બંને રૂ. ૨૫ લાખ, દરેકને કુલ રૂ. કલમ ૩૫૭ સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓ હેઠળ પીડિતાને ૫ લાખ રૂપિયા (માત્ર પાંચ લાખ રૂપિયા), અમે બંને આરોપી નં.૧ & ૨

(સી) તદનુસાર, અંકુશ શિવાજી ગાયકવાડના કેસમાં (ઉપરોક્ત) આપવામાં આવેલા ચુકાદાનો લાભ મૂળ આરોપી નં.૧ & ૨, એવું નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે જો બંને આરોપી હોય તો ના.૧ & ૨ જમા કરાવેલી રકમ રૂ. ૨૫ લાખ, દરેકને કુલ રૂ. ૫ લાખ (માત્ર પાંચ લાખ રૂપિયા), સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટની રજિસ્ટ્રી સમક્ષ, આજથી દસ અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર, જે બદલામાં, પીડિતાને વળતર તરીકે ચૂકવવામાં આવશે, પછી બંને આરોપી નં.૧ & ૨ તેમના પર લાદવામાં આવેલી બાકીની સજા ભોગવવાની જરૂર નથી, જે ઉપરોક્ત અદાલત દ્વારા સુધારવામાં આવી છે.આવી થાપણ કરવામાં આવે ત્યારે સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટની રજિસ્ટ્રી યોગ્ય ચકાસણી પછી પીડિતાને સંપૂર્ણ રકમ ચૂકવશે.તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો કોઈ એક અથવા બંને આરોપી વ્યક્તિઓ ઉપરોક્ત રકમ જમા કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તેઓ ઉપરોક્ત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર કસ્ટડીમાં આત્મસમર્પણ કરશે, જેમાં નિષ્ફળ

જતાં તપાસ એજન્સી તેમને જેલ કસ્ટડીમાં મોકલવા માટે જરૂરી પગલાં લેશે.વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ તે મુજબ સુધારવામાં આવે છે."

૧૧. આમ, એવું લાગે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા લાદવામાં આવેલી પાંચ વર્ષની કેદની સજા ઘટાડીને ચાર વર્ષ કરવામાં આવી છે.ઉચ્ચ અદાલત વધુમાં જણાવ્યું હતું કે જો તેની સમક્ષ બે સામાવાળામાંથી દરેક દ્વારા ૨.૫ લાખ રૂપિયાની રકમ ચૂકવવામાં આવે છે, તો સામાવાળાને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ઘટાડવામાં આવેલી ચાર વર્ષની સજા પણ ભોગવવાની જરૂર નથી.

૧૨. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, અપીલકર્તા (મૂળ ફરિયાદી) વર્તમાન અપીલ સાથે આ અદાલત સમક્ષ છે.

૧૩. ફરિયાદી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હરિન પી. રાવલે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટ દ્વારા જે કરવામાં આવ્યું છે તે કાયદામાં અસ્વીકાર્ય છે.પીડિતાને જે વળતરની રકમ આપવામાં આવે છે તેને સજાના મૂળ આદેશ સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી, જે અદાલત આરોપીઓને કથિત ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા પર લાદે છે.શ્રી રાવલના જણાવ્યા અનુસાર, ઉચ્ચ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા લાદવામાં આવેલી પાંચ વર્ષની સજાને ઘટાડીને ચાર વર્ષ કરી દીધી હોવાથી સજાના આદેશમાં આ આધાર પર વધુ ફેરફાર કરી શકાયો ન હોત કે

સામાવાળા તૈયાર છે અને પીડિતાને વળતર તરીકે ૫ લાખ રૂપિયાની રકમ ચૂકવવા તૈયાર છે.તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે **અંકુશ શિવાજી ગાયકવાડ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય**[2]ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર હાઈકોર્ટ દ્વારા મૂકવામાં આવેલી નિર્ભરતા સંપૂર્ણપણે ખોટી છે.

૧૪. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, શ્રી રાવલે પ્રાર્થના કરી હતી કે હાઈકોર્ટવાદગ્રસ્ત ચુકાદાને રદ કરવામાં આવે અને સામાવાળાને ચાર વર્ષની સખત કેદની સજા ભોગવવા માટે કહેવામાં આવે.

૧૫. બીજી બાજુ, સામાવાળા (મૂળ આરોપી વ્યક્તિઓ) વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પૂર્વિશ મલકન દ્વારા આ અપીલોનો ઉગ્ર વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે.તેઓ રજૂઆત કરશે કે વાદગ્રસ્ત આદેશ પસાર કરવામાં હાઈકોર્ટ દ્વારા કાયદાની ભૂલથી ઘણી ઓછી કોઈ ભૂલ કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં.તેમણે એમ પણ રજૂઆત કરી હતી કે આ ઘટના બની તેને હવે બાર વર્ષ થઈ ગયા છે.તેમણે એમ પણ રજૂઆત કરી હતી કે ૫ લાખ રૂપિયાની રકમ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ જમા કરવામાં આવી છે.

---

2 [૨૦૧૩] ૮ એસ.સી.આર. ૮૬૩ : (૨૦૧૩) ૬ એસ.સી.સી. ૭૭૦

૧૬. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, તેમણે પ્રાર્થના કરી હતી કે આ અપીલમાં કોઈ યોગ્યતા ન હોવાથી તેને બરતરફ કરી શકાય.

વિશ્લેષણ

૧૭. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકોર્ડ પરની સામગ્રીને જોયા પછી, અમારી વિચારણા માટે એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા, જે આદેશના કાર્યકારી ભાગના ફકરા ૧૯ માં પ્રતિબિંબિત થાય છે, તે કાયદા અનુસાર હોવાનું કહી શકાય.

૧૮. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૩૫૭ આ રીતે વાંચે છે:

"૩૫૭. વળતર ચૂકવવાનો આદેશ.—(૧) જ્યારે કોર્ટ દંડની સજા અથવા સજા (મૃત્યુદંડની સજા સહિત) લાદે છે, જેનો દંડ એક ભાગ બને છે, ત્યારે કોર્ટ ચુકાદો આપતી વખતે વસૂલવામાં આવેલા દંડનો સંપૂર્ણ અથવા કોઈપણ ભાગ લાગુ કરવાનો આદેશ આપી શકે છે –

((ક) ફરિયાદી પક્ષમાં યોગ્ય રીતે કરવામાં આવેલા ખર્ચની ચૂકવણીમાં;

((ખ) ગુનાને કારણે થયેલા કોઈપણ નુકસાન અથવા ઈજા માટે વળતરની કોઈપણ વ્યક્તિને ચુકવણીમાં, જ્યારે વળતર, કોર્ટના મતે, સિવિલ કોર્ટમાં આવી વ્યક્તિ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય તેવું હોય;

(સી) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અન્ય વ્યક્તિના મૃત્યુનું કારણ બનવા બદલ અથવા આવા ગુના માટે ઉશ્કેરવા બદલ કોઈ ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવે છે, ત્યારે જીવલેણ અકસ્માતો અધિનિયમ , ૧૮૫૫ (૧૮૫૫ નો ૧૩) હેઠળ જે વ્યક્તિઓ છે, તેમને વળતર ચૂકવવા માટે હકદાર છે.

(ડી) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ ચોરી, ગુનાહિત ગેરરીતિ, વિશ્વાસનો ફોજદારી ભંગ, અથવા છેતરપિંડી, અથવા અપ્રમાણિક રીતે પ્રાપ્ત અથવા જાળવી રાખવાના, અથવા ચોરીની મિલકતનો નિકાલ કરવામાં સ્વેચ્છાએ મદદ કરી હોય તેવા કોઈપણ ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવે છે, ત્યારે તે જાણીને અથવા તેને ચોરી હોવાનું માનવાનું કારણ હોય તો, જો આવી મિલકત તેના હકદાર વ્યક્તિના કબજામાં પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે તો આવી મિલકતના કોઈ પણ પ્રામાણિક ખરીદનારને તેના નુકસાન માટે વળતર આપવામાં આવે છે.

(૨) જો દંડ અપીલને આધિન હોય તેવા કેસમાં લાદવામાં આવે છે, તો અપીલ રજૂ કરવા માટે મંજૂર કરવામાં આવેલ સમયગાળો વીતી ગયો હોય તે પહેલાં અથવા જો અપીલ રજૂ કરવામાં આવે તો અપીલના નિર્ણય પહેલાં આવી કોઈ ચુકવણી કરવામાં આવશે નહીં.

(૩) જ્યારે કોઈ અદાલત કોઈ સજા લાદે છે, જેનો દંડ એક ભાગ નથી હોતો, ત્યારે અદાલત ચુકાદો આપતી વખતે આરોપી વ્યક્તિને વળતર તરીકે આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવી રકમ ચૂકવવાનો આદેશ આપી શકે છે, જે વ્યક્તિને જે અધિનિયમ માટે આરોપી વ્યક્તિને સજા સંભળાવવામાં આવી છે તેના કારણે કોઈ નુકસાન અથવા ઈજા થઈ છે.

(૪) આ કલમ હેઠળનો આદેશ અપીલીય અદાલત દ્વારા અથવા ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત દ્વારા પણ તેની પુનરાવર્તનની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે કરી શકાય છે.

(૫) સમાન બાબતને લગતા કોઈપણ અનુગામી દીવાની દાવામાં વળતર આપતી વખતે, અદાલત આ કલમ હેઠળ વળતર તરીકે ચૂકવવામાં આવેલી અથવા વસૂલવામાં આવેલી કોઈપણ રકમને ધ્યાનમાં લેશે."

૧૯. ૧૯૮૧માં, આ અદાલતે **મારુ રામ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય**[3] કેસમાં ન્યાયમૂર્તી કૃષ્ણ ઐયર દ્વારા બોલતા એવું માન્યું હતું કે નુકસાનને પુનઃસ્થાપિત કરવાની અથવા ઈજાને મટાડવાની ગુનેગારની સામાજિક જવાબદારી દંડાત્મક કવાયતનો એક ભાગ છે; જેલની સજાની લંબાઈ એ પીડિત અથવા શોકગ્રસ્તને વળતર નથી અને તે ક્રૂરતા સાથે સંકળાયેલી નિરર્થકતા છે. કલમ ૩૫૭ આરોપી પર લાદવામાં આવેલા દંડની સજામાંથી ગુનાના પીડિતોને વળતર આપવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.આ અદાલતે વારંવાર પુનરાવર્તન કર્યું છે કે તે એક મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈ છે પરંતુ અદાલતો ભાગ્યે જ તેનો ઉપયોગ કરે છે.તે અદાલતને દોષિત ઠેરવવાનો ચુકાદો પસાર કરતી વખતે પીડિતોને વળતર આપવાની સત્તા આપે છે.દોષિત ઠેરવવા ઉપરાંત, અદાલત આરોપીની કાર્યવાહીથી પીડિતાને વળતર તરીકે કેટલીક રકમ ચૂકવવાનો આદેશ આપી શકે છે.

---

3 [૧૯૮૧] ૧ એસ.સી.આર. ૧૧૯૬ ः (૧૯૮૧) ૧ એસ.સી.સી. ૧૦૭

૨૦. **હરિ સિંહ વિરુદ્ધ સુખબીર સિંહ અને અન્યો**[4] ૪ કેસમાં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૫૭ હેઠળ વળતર આપવાની સત્તા અન્ય સજાઓ માટે આનુષંગિક નથી, પરંતુ તે તેના ઉપરાંત છે.આ શક્તિનો હેતુ પીડિતાને ખાતરી આપવા માટે કંઈક કરવાનો હતો કે તે ફોજદારી ન્યાય વ્યવસ્થામાં ભૂલી ગયો નથી.હરિ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેમ, તે ગુનાને યોગ્ય રીતે જવાબ આપવાનું તેમજ પીડિતને ગુનેગાર સાથે સમાધાન કરવાનું એક માપ છે.તે ગુનાઓ પ્રત્યે રચનાત્મક અભિગમ છે.

૨૧. ઉચ્ચ અદાલત જ્યાં સુધી બે સામાવાળાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૨૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવાને સમર્થન આપ્યું છે અને સજાને પાંચ વર્ષની સખત કેદમાંથી ઘટાડીને ચાર વર્ષની સખત કેદ કરી આરોપી વ્યક્તિઓને વળતર ચૂકવવા માટે કહીને સજાના આદેશને વધુ હળવો કરી શક્યો ન હોત.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઉચ્ચ અદાલતે એકવાર દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને ચાર વર્ષની સજા સંભળાવી હતી, તેના બદલામાં વળતરનો આદેશ આપીને તેને વધુ ઘટાડી શકાયું ન હોત.આ હદ સુધી, અમને એવું માનવા માટે કોઈ ખચકાટ નથી કે હાઈકોર્ટ ભૂલમાં પડી ગઈ.

૨૨. પીડિત વળતરનો વિચાર પીડિતાના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે જે કઠોર વાસ્તવિકતાને માન્યતા આપે છે કે પીડિતો કમનસીબે ફોજદારી ન્યાય વિતરણ

---

4 [૧૯૮૮] સુપ. ૨ એસ.સી.આર. ૫૭૧ ः (૧૯૮૮) ૪ એસ.સી.સી. ૫૫૧

પ્રણાલીમાં ભૂલી ગયેલા લોકો છે.પીડિતો સૌથી વધુ પીડાય છે.પીડિત પરિવાર ખાસ કરીને મૃત્યુ અને ગંભીર શારીરિક ઈજાઓના કિસ્સામાં બરબાદ થઈ જાય છે.આ પ્રતિષ્ઠા ગુમાવવી, અપમાન વગેરે જેવા પરિબળો સિવાય છે. વિક્ટિમોલોજીનો સિદ્ધાંત તેનું નિવારણ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે અને પીડિતના પરિવાર પર ગુનાની અસરને ધ્યાનમાં લેવા માટે ફોજદારી ન્યાય વહીવટ પ્રણાલીના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે, તેમ છતાં માનવ જીવનને પુનઃસ્થાપિત કરી શકાતું નથી, પરંતુ પછી નાણાકીય વળતર ઓછામાં ઓછું થોડી સાંત્વના આપશે.

૨૩. કલમ ૩૫૭ની જોગવાઈ ઉપરોક્ત બાબતોને માન્યતા આપે છે અને પ્રકૃતિમાં પીડિત કેન્દ્રિત છે.તેને દોષિત અથવા પસાર કરવામાં આવેલી સજા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી.સ્પૉટલાઈટ માત્ર પીડિત પર જ હોય છે.પીડિત વળતરનો ઉદ્દેશ એવા લોકોનું પુનર્વસન કરવાનો છે કે જેમણે કરેલા ગુનાથી કોઈ નુકસાન અથવા ઈજા સહન કરી હોય.પીડિત વળતરની ચુકવણી આરોપી પર લાદવામાં આવેલી સજાને ઘટાડવા માટે વિચારણા અથવા આધાર ન હોઈ શકે કારણ કે પીડિત વળતર એ શિક્ષાત્મક પગલું નથી અને પ્રકૃતિમાં માત્ર અવેજી છે અને તેથી, પસાર કરવામાં આવેલી સજા સાથે કોઈ સંબંધ નથી જે શિક્ષાત્મક છે.

૨૪. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૫૭ માં વપરાયેલ "કોઈપણ નુકસાન અથવા ઈજા" શબ્દો સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે વળતર ચૂકવવાનું નક્કી કરવા માટેનું એકમાત્ર પરિબળ ગુનાના પરિણામે પીડિતાનું નુકસાન અથવા ઈજા છે, અને

તેને પસાર કરવામાં આવેલી સજા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૫૭ નો હેતુ પીડિતાને ખાતરી આપવાનો છે કે તે ફોજદારી ન્યાય વ્યવસ્થામાં ભૂલી નથી.તે એ આધાર પર આધારિત ગુનાઓ માટે એક રચનાત્મક અભિગમ છે કે ગુનેગારની માત્ર સજા પીડિત અથવા તેના પરિવારને સાંત્વના ન આપી શકે.

૨૫. જેમ કે, ભોગ બનનારને વળતર ચૂકવવાનું નક્કી કરતી વખતે, અદાલત ધ્યાનમાં લઈ શકે તે એકમાત્ર પરિબળ એ છે કે ગુનેગારની વળતર ચૂકવવાની ક્ષમતા છે, નહીં કે જે સજા લાદવામાં આવી છે.ફોજદારી કાર્યવાહીમાં અદાલતોએ સજાને પીડિતોને વળતર સાથે જોડવી જોઈએ નહીં.કેદ અને/અથવા દંડ જેવી સજાઓ કોઈપણ પીડિત વળતરથી સ્વતંત્ર રીતે લાદવામાં આવે છે અને આમ, બંને સંપૂર્ણપણે અલગ પાયા પર ઊભા છે, તેમાંથી કોઈ પણ બીજાને બદલી શકતું નથી.જ્યાં આરોપીને પીડિતોને વળતર ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, તે દોષિતને સજા અથવા પ્રાયશ્ચિત તરીકે નહીં, પરંતુ દોષિત દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાથી પીડાતા પીડિતોને વળતર આપવાની દિશામાં એક પગલું છે.

૨૬. જો વળતરની ચુકવણી સજા ઘટાડવા માટે વિચારણા બની જાય, તો તેની ફોજદારી ન્યાય વહીવટ પર વિનાશક અસર પડશે.તે ગુનેગારોને પૈસાથી ભરેલા પર્સ સાથે ન્યાયમાંથી બહાર નીકળવાનો માર્ગ ખરીદશે, ફોજદારી કાર્યવાહીના હેતુને હરાવી દેશે.

૨૭. ઉપર જણાવ્યાં પછી, છેલ્લો પ્રશ્ન જે આપણી વિચારણા માટે આવે છે તે છે કે આપણે ઉચ્ચ અદાલતના આદેશમાં કેવી રીતે ફેરફાર કરીએ.શ્રી રાવલના જણાવ્યા અનુસાર હાઈકોર્ટના આદેશનો એક ભાગ રદ કરવામાં આવે અને સામાવાળાને ચાર વર્ષની સખત કેદની સજા ભોગવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે.

૨૮. શ્રી રાવલે રજૂ કર્યું તેમ અમે સરળતાથી કરી શક્યા હોત, પરંતુ કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, ખાસ કરીને, એ ધ્યાનમાં રાખીને કે બાર વર્ષનો સમયગાળો વીતી ગયો છે અને જ્યારે સામાવાળા (મૂળ ગુનેગારો) પહેલેથી જ ૫ લાખ રૂપિયાની રકમ જમા કરી ચૂક્યા છે, ત્યારે અમે સામાવાળાને વધુ ચાર વર્ષની સજા ભોગવવાનો નિર્દેશ આપવા માંગતા નથી.જો કે, એમ કહીને, અમે દરેક સામાવાળાને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે તેઓ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ પહેલેથી જ જમા કરી ચૂક્યા છે તે ઉપરાંત વધુ ૫ લાખ રૂપિયા, એટલે કે કુલ ૧૦ લાખ રૂપિયા જમા કરાવે.આ થાપણ આજથી આઠ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં કરવામાં આવશે.ટ્રાયલ કોર્ટ યોગ્ય ઓળખ પછી અપીલકર્તા (મૂળ ફરિયાદી) ને ૧૫ લાખ રૂપિયાની સંપૂર્ણ રકમની વહેંચણી કરશે.

૨૯. ઉપરોક્ત સાથે, અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૩૦. બાકી અરજીઓ, જો કોઈ હોય તો, તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

કેસના પરિણામઃઅરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો.

આના દ્વારા તૈયાર કરાયેલ હેડનોટ્સઃઅંકિત જ્ઞાન

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.